

ฐานข้อมูล ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย

องค์การบริหารส่วนกุดเพียงอม อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ ๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่ สาธารณะ สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย สามารถปรับ ประยุกต์ หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้ อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคน ไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนกุดเพียงอม ได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการสำรวจฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และมีประโยชน์ไว้ ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้าน คิดค้นขึ้น แล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขพัฒนาแก้ปัญหา เป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระและ แนวทางดำเนินชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ ใน หลายวิชา ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑) ได้จำแนกไว้รวม ๑๐ สาขา คือ

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับ เทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐาน คุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อ ชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็น ธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิต และการจัดจำหน่ายผลผลิต ทางหัตถกรรม เช่นการรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มหัตถกรรม และอื่นๆ เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและ รักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้น ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทาง ด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านบริหารจัดการ การค้าการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกัน คุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความ มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่างๆเช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์คีตศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงาน ด้านต่างๆ ทั้งขององค์กร ชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้ดูแลผู้แกในชุมชน เป็นต้น กรณีของการ จัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดีหมายถึง กระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงาน เกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณีหมายถึง ความสามารถประยุกต์และ ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความ เชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและ สิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวช

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์จากอดีตของท้องถิ่นนั้นๆ แล้วพัฒนาความรู้ นั้นเพื่อใช้ ประกอบ การดำรงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมให้ดำรงอยู่ ร่วมกันได้อย่างมีความสุขภูมิปัญญาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นกลวิธีหรือเทคนิคในการนำเอาความรู้มาใช้ งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญดังที่ผู้รู้ได้อธิบายไว้ ดังนี้

๒.๑ ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๔ ลักษณะ ดังนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๓๖ : ๒๓๖)

๒.๑.๑ ความรู้และระบบความรู้ภูมิปัญญาเป็นระบบความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์นั้น ใน การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นพอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้ อย่างไร

๒.๑.๒ การสั่งสมและการกระจายความรู้ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆหนึ่ง ซึ่งมี กระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไรหมอคนหนึ่งสามารถสร้าง หมอคนอื่น ๆ ต่อมาได้ได้อย่างไร

๒.๑.๓ การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา แต่พบว่า มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าต้องการเข้าใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจ กระบวนการถ่ายทอด ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน อีกรุ่นหนึ่ง

๒.๑.๔ การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

๓. ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้ (สมจิตร พรหมเทพ. ๒๕๔๓ : ๖๗ - ๖๘)

๓.๑ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิต ประจำวันของ ตนเอง และชุมชนตลอดมา ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๒ เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน

๓.๓ เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ ทางวิทยาศาสตร์

- ๓.๔ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
- ๓.๕ เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ แบบพึ่งตนเองของชุมชน
- ๓.๖ ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน

๔. แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านมี ๗ ประการ ดังนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง. ๒๕๔๐ : ๑๘๒ - ๒๔๖)

๔.๑ ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้และ อุบายในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น การเลือก ที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ การหาแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น

๔.๒ ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา

๔.๓ ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔.๔ ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร - ยากลางบ้าน

๔.๕ ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์ เป็นระบบรวบรวมความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทศนคติ ที่บุคคลมีต่อโลก มีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิดและอารมณ์ ซึ่งประสานและก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคน ได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติ เป็นต้น

๔.๖ ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดปทัสถาน และการรักษาของตุลาภาพ ของสังคม

๔.๗ ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นใดๆใด จึงเป็นรากแก้วที่สำคัญให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่งอาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่งตามสภาพ แวดล้อมตามสภาพสังคมใน ท้องถิ่นนั้นที่สามารถปรับใช้ในการแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติของสังคมนั้น ๆ ได้

ประเพณีและวัฒนธรรม ในพื้นที่

องค์การบริหารส่วนกุดเพียงหอม อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ประเพณีวันสงกรานต์ สงกรานต์หมายถึง การส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่คือ ตั้งแต่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน แต่ เดิม วันขึ้นปีใหม่ไทย คือ วันเริ่มปีปฏิทินของไทย จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๑ และได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้น ปีใหม่จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓

ประเพณีบุญเดือนหก เดือนหกตามปฏิทินทางจันทรคติ คือ ช่วงเวลาตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ จนถึงแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ อยู่ในช่วงประมาณปลายเดือนเมษายนจนถึงต้นเดือนมิถุนายน ซึ่งคนไทยตั้งแต่สมัยโบราณให้ความสำคัญกับเดือนหกเป็นอย่างมาก จะมีพิธีเลี้ยงศาลปู่ตาหรือชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงบ้าน จะทำกันในวันพุธแรกของเดือน ๖ เฒ่าจ้ำจะประกาศให้ลูกบ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร และให้อาหุ้ยาคามัดแทนวัว ควาย เป็ด ไก่ และคน ให้ครบตามจำนวนของแต่ละครอบครัว โดยนำไปรวมกันบริเวณพิธีที่ดอนปู่ตา จากนั้นเฒ่าจ้ำก็จะเป็นผู้นำประกอบพิธีเลี้ยงทาดิน ฟ่ำ อากาศ รวมทั้งเหตุเภทภัยที่อาจจะเกิดขึ้น

ประเพณีวันเข้าพรรษา "เข้าพรรษา" แปลว่า "พักฝน" หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่ง ระหว่างฤดูฝน พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระเบียบการจำพรรษาให้พระภิกษุอยู่ประจำที่ตลอด ๓ เดือน ในฤดูฝน คือ เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี เรียกว่า "ปฐิมพรรษา"

ประเพณีวันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่าอย่างหนึ่งว่า “วันปวารณา” หรือ “วันมหา ปวารณา” คือวันที่ พระสงฆ์ทำปวารณากรรม คือเปิดโอกาสให้เพื่อนพระภิกษุว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยเมตตาจิต ได้ เมื่อได้เห็นได้ฟังหรือสงสัย ในพฤติกรรมของกันและกัน

ประเพณีบุญหูกฐิน กฐินมีกำหนดระยะเวลาถวาย จะถวายตลอดไปเหมือนผ้าชนิดอื่นมิได้ระยะเวลา นั้นมี เพียง ๑ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ (วันเพ็ญเดือน ๑๒) ระยะเวลา นี้เรียกว่า กฐินกาล คือ ระยะเวลา ทอดกฐิน หรือ เทศกาลทอดกฐิน

**แยกตามประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น
องค์การบริหารส่วนตำบลกุดเพียงอม อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น**

ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นายประจบ ชาแป	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านการทำเกษตรแบบผสมผสาน
๒	นางละมุล เทพนะ	หมู่ที่ ๕ บ้านร่องตูก	มีความรู้ด้านการเลี้ยงหม่อนไหม

ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรม

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นายถวิล ศรีวงกุ	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านประเพณีและพิธีกรรม
๒	นายศักดิ์เสงี่ยม วงศ์คำจันทร์	หมู่ที่ ๖ บ้านหญ้าเครือ	มีความรู้ด้านประเพณีและพิธีกรรม
๓	นายบุญนาถ วรแสน	หมู่ที่ ๒ บ้านกุดเพียงอมเหนือ	มีความรู้ด้านประเพณีและพิธีกรรม
๔	นายพีระพล นาที	หมู่ที่ ๓ อบต.กุดเพียงอม	มีความรู้ด้านประเพณีสงกรานต์ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ
๕	นายกองเงิน ทะน่อม	หมู่ที่ ๒ บ้านกุดเพียงอมเหนือ	มีความรู้ด้านประเพณีบุญคุ้มข้าวใหญ่
๖	ประสิทธิ์ แสนก่า	หมู่ที่ ๑ บ้านกุดเพียงอม	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๗	นายกองเงิน ทะน่อม	หมู่ที่ ๒ บ้านกุดเพียงอมเหนือ	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๘	นายประจบ ชาแป	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๙	นายไพฑูรณ์ จินดากาศ	หมู่ที่ ๔ บ้านเสาเล้า	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๑๐	นายวีระ เทพนะ	หมู่ที่ ๕ บ้านร่องตูก	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๑๑	นายเสถียร พานะ	หมู่ที่ ๖ บ้านหญ้าเครือ	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก
๑๒	นายสนธยา ลาดแข่ง	หมู่ที่ ๗ บ้านโนนสังข์	มีความรู้ด้านประเพณีบุญเดือนหก

ภูมิปัญญาด้านผ้าไหม

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นางประยูร ดอกเข็ม	หมู่ที่ ๑ บ้านกุดเพียงอม	มีความรู้ด้านการทอผ้าไหม
๒	นางทองอินทร์ ศรีวงษ์	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านการทอผ้าไหม

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นางบังเอิญ กระพี้แดง	หมู่ที่ ๑ บ้านกุดเพียงหอม	มีความรู้ด้านการทำพานบายศรีสู่ขวัญ
๒	นางสงกา หมู่เมืองสอง	หมู่ที่ ๑ บ้านกุดเพียงหอม	มีความรู้ด้านการร้องสารภัญญะ
๓	นางดอกไม้ งามดี	หมู่ที่ ๔ บ้านเสาเกล้า	มีความรู้ด้านการร้องสารภัญญะ
๔	นางบัวผัน วรแสน	หมู่ที่ ๕ บ้านร่องตูก	มีความรู้ด้านการร้องสารภัญญะ

ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นายสมหมาย พูลศรี	หมู่ที่ ๒ บ้านกุดเพียงหอมเหนือ	มีความรู้ด้านการจักสาน
๒	นายถิ่น สารมณี	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านการจักสาน
๓	นายประยงค์ ไชยสา	หมู่ที่ ๗ บ้านโนนสังข์	มีความรู้ด้านการจักสาน

ภูมิปัญญาด้านการแพทย์ไทย

ที่	ชื่อ - นามสกุล ปราชญ์ชาวบ้าน	ที่อยู่	ภูมิปัญญา
๑	นางสมปอง ดอนเส	หมู่ที่ ๓ บ้านนาผาย	มีความรู้ด้านแพทย์แผนไทย